

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ВИКОРИСТАННЯМ ТА РОЗВИТКОМ БІОСОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ВПЛИВУ НА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

У статті проаналізовано механізм управління використанням та розвитком біосоціальних технологій впливу на здоров'я людини. Автор наголошує на тому, що відтворення механізму управління використанням і розвитком біосоціальних технологій на практиці пов'язане, з одного боку, з тим, що технології старіють і їх треба постійно модернізувати, а з іншого – розвиток пізнання соціальних процесів, у тому числі й проблем людини, збагачені ІКТ технологіями, відкривають нові горизонти і можливості у цій сфері.

Ключові слова: механізм управління, використання, розвиток, біосоціальні технології, вплив, здоров'я людини.

Соціальна взаємодія є інтегративним чинником, за допомогою якого відбувається об'єднання частин в певний тип цілісності. Вона має об'єктивний і універсальний характер. Нею охоплені усі форми буття і форми їх віддзеркалення. Через його універсальність здійснюється взаємний зв'язок усіх структурних рівнів буття, матеріальна єдність світу. Ланцюг взаємодій ніде не обірваний, вона не має ні почала, ні кінця. Кожне явище – лише ланка загального ланцюга взаємодій.

Життєвий цикл біосоціальної технології – це сукупність стадій від зародження технологічних нововведень до їх рутинізації. Він складається з 5 етапів: 1) новітня технологія – будь-яка нова технологія, яка має високий потенціал; 2) передова технологія – технологія, яка зарекомендувала себе, але ще досить нова, має невелике поширення на ринку; 3) сучасна технологія – визнана технологія, є стандартом, підвищується попит на цю технологію; 4) не нова технологія – по колишньому корисна технологія, але вже існує новіша технологія, тому попит починає падати; 5) застаріла технологія – технологія застаріває і замінюється досконалішою, дуже малий попит, або повна відмова від цієї технології на користь нової.

Методологічні проблеми пізнання і конструювання соціальної дійсності знайшли своє відображення у працях В. Г. Баженова, З. Баумана, П. Бергера, Й. Вайса, В. В. Ільїна, Н. Лумана, М. К. Мамардашвілі, К. Манхейма, Н. О. Победи, В. Г. Федотової, С. Л. Франка, Ю. Хабермаса та ін.

Загальні проблеми соціоінженерної діяльності і соціальних технологій відтворені у працях Г. І. Іконнікової, В. С. Дудченка, О. К. Зайцева, В. М. Іванова, В. І. Патрушева, Н. Лумана, М. Маркова, В. І. Подшивалкіної, К. Поппера, Ю. М. Резніка, В. В. Щербини та ін.

Метою цієї статті є висвітлення механізму управління використанням та розвитком біосоціальних технологій впливу на здоров'я людини.

Управління використанням перевіреної на практиці біосоціальної технології впливу на здоров'я людини ми розглянемо через призму праці О. І. Холостової «Технологии социальной работы». О. І. Холостова пише: «Питання про специфіку технологій соціальної роботи, незважаючи на усвідомлення в останні роки рівноправ'я її технологічної і феноменологічної складової, не лише не втрачає актуальності, але, судячи з усього, набуває ще важливішого значення у міру переходу сучасного суспільства від індустріалізму до постіндустріального стану. З'являються нові аспекти взаємодії теорії і практики соціальної роботи, основних чинників і умов, що детермінують вдосконалення технологій надання допомоги тим, що потребують: розвиток науки, потреби (проблеми) практики, творча діяльність фахівців, учених і практиків. Цілком безперечно позначилися особливості диференціація технологій соціальної роботи, обумовлена, по-перше, специфікою, сферою рішення проблем клієнта в суспільстві (технології соціальної роботи в освіті, охороні здоров'я, сфері зайнятості, соціального обслуговування та ін.); по-друге, особливостями концептуальних моделей надання соціальної допомоги, тими теоріями, які використовуються в практиці людей; по-третє, перевагами, досвідом власне соціального працівника, суб'єкта надання допомоги тим, що потребують» [7, 36].

Взаємодію біосоціального технолога і людини з проблемами здоров'я слід розглядати не тільки у парадигмі організаційної взаємодії, а й у контексті соціальної взаємодії, оскільки соціальна взаємодія – це форма соціальної комунікації (або спілкування), яка становить систему соціальних дій щонайменше двох індивідів (чи двох соціальних спільнот) або індивіда і соціальної спільноти [1, 57]. Щонайбільше, соціальна взаємодія – це будь-яка поведінка індивідів (чи групи людей), яка має певне значення для інших індивідів (соціальних груп чи суспільства загалом) у цей момент і в майбутньому [2, 47].

Категорія «соціальна взаємодія» виражає характер і зміст відносин між людьми (соціальними групами) як постійними носіями якісно різних видів соціальної діяльності, що відрізняються один від одного

своїми соціальними позиціями (статусами) і соціальними ролями (функціями) [6, 63].

Соціальна дія індивіда може бути як спрямованою, так і не спрямованою на іншого індивіда. Однак тільки та соціальна дія, що спрямована на іншу людину (а не на фізичний об'єкт), а також викликає в неї зворотну реакцію, може бути кваліфікована як соціальна взаємодія. Одна з форм цієї взаємодії – приєднання до точки зору іншої людини (чи групи людей), а в підсумку – намагання стати такою, як і вона (чи вони). Звідси випливає, що соціальна взаємодія – це двоспрямований процес обміну соціальними діями між двома чи більше індивідами, а соціальна дія – односпрямований процес. Тобто взаємодія – двоспрямоване контактне чи безконтактне зіткнення двох чинників, що містять у собі очікування зворотної реакції [1, 823]. Зворотний зв'язок – ключова ознака соціальної взаємодії.

Категорію «взаємодія» К. Маркс вважав «фундаментальним методологічним чинником пізнання усіх природних і суспільних явищ». На запитання: «Що ж таке суспільство за будь-якої його форми?», К. Маркс відповідає: «це – продукт взаємодії людей» [3, 402]. Водночас С. Ожегов пояснював цю категорію через «взаємний зв'язок двох явищ», наприклад, «взаємодію попиту та пропозиції» [4, 63].

Для пояснення специфіки буття зворотного зв'язку у взаємодії з прямим зв'язком на відміну від такого явища в управлінні технічними і біологічними системами використаємо ідею Т. Парсонса про те, що в цьому випадку система цінностей створює нормативну складову з чотирьох елементів: «будь-яка конкретна система, включаючи просту одиницю, – статус-роль, що розглядається як підсистема, – може проходити через чотири типи еталонів, але вони будуть мати різну вагу в системах різного типу» [5, 575].

Механізм використання біосоціальних технологій впливу на здоров'я людини у сфері соціальної роботи, включає, на думку О. І. Холостової, наступні етапи [7, 21]: *отримання інформації від клієнта* за допомогою питань, що ставляться довіряча поведінка, що заохочує ведення бесіди, переказ коментарів клієнта, що підкреслює солідарність з клієнтом; *здійснення зворотного зв'язку*, що демонструє оцінку соціальним працівником повідомлень клієнта: угода, відхилення, виборче або нейтральне відношення; *передача клієнтові інформації* по частинах з метою підкреслення, що соціальний працівник приймає інформацію, що отримується від клієнта, але остаточну оцінку зробить у кінці повідомлення; *коригування*

суперечливої або недобросовісної інформації цієї проблеми, що стосується, отримується клієнтом з різних джерел.

Саме цей алгоритм використовується для реалізації системних позитивних, технологічному відношенні практик у сфері соціальної роботи.

Найбільш відомими і поширеними в Україні є такі моделі соціальної роботи: «моделі життя», «дозволяюча модель», «соціально-радикальна модель», «соціальної адвокатури», «модель захисту клієнта», «модель наділення повноважень», «марксистська модель», «волонтерська модель», «психодинамічна модель», «екзистенціальна модель», «гуманістична модель», «ролева модель», «комунікативна модель» та ін. Коротко їх охарактеризуємо.

«Моделі життя» екологічної теорії – одна з концепцій взаємодії психологічною і соціальною систем і порівняно нова теорія соціальної роботи, включеної в теоретико-методологічне осмислення практики соціальної допомоги. Тому, без сумніву, цей напрям не виключає перспективні ідеї. Проте нині «моделі життя» екологічної теорії, так само як і теорія систем в цілому, мають недостатню технологічність і конкретність у визначенні засобів і методик надання допомоги людям.

Дозволяюча модель соціальної роботи. Ця модель соціальної роботи на відміну від багатьох інших носить специфічно-прикладний характер. Основу її формування і здійснення складає скасування або хоч би зниження негативної дії суспільства на окремого її члена. Особливо ефективна ця модель при роботі з сім'ями, оскільки взаємна підтримка членів сім'ї може активізувати їх розвиток. Використовуючи цю модель, соціальний працівник прибігає до спеціальних методик, зокрема він повинен представляти себе «автентично». Вона будується на технології «партнерських відносин».

Соціально-радикальна модель соціальної роботи. Основу соціально-радикального різновиду організації соціальної роботи складають моделі захисту і «наділу повноваженнями», «соціальної адвокатури», підвищення рівня і розвитку самосвідомості представників різних соціальних груп. *Модель захисту клієнта* є частиною руху за права людини (проти расизму, національних забобонів, приміщення людей, у тому числі і злочинців, на тривалий термін до установ різного типу), оскільки відповідальність за соціальні зміни як би перекладається на самого клієнта, що відновив свій життєвий потенціал за допомогою соціального працівника.

Існує ще один важливий момент, який доки чітко не фіксується соціально-радикальною моделлю: чи можна усіх клієнтів «надалять повномочиями». Ця модель не описує психологію допомоги клієнтам,

чий здібності, як би їх не активізували і не «звільняли», не адекватні широті наданої свободи і влади розпорядження власним життям, які вони можуть отримати.

Ця модель соціальної роботи, спрямована на розвиток соціальних здібностей, індивідуальної і соціальної суб'єктності клієнта, не шукає шляхів зміни соціальних структур, пригноблюючих клієнта. При реалізації цієї моделі часто виникає етична проблема: як «наділити повноваженнями» одних, не зачепивши інших, – оскільки, якщо одні отримують захист за рахунок інших, не виключено виникнення конфронтації між групами. Щоб уникнути цього, потрібно використати різні стратегії надання допомоги, різні моделі соціальної роботи.

Марксистська модель соціальної роботи. Основу цієї моделі соціальної роботи складає розуміння діяльності соціального працівника як сили, сприяючої здійсненню спільних колективних дій, що підвищують самосвідомість клієнта і спрямованих на здійснення позитивних змін в суспільстві. Але спрямованість цієї «сили» в різних модифікаціях цієї моделі розглядається по-різному. У одному випадку пріоритетною вважається така функція соціального працівника, як соціальний контроль, в іншому очолюють вважаються такі функції, як соціальний «стабілізатор», соціальний «адвокат», соціальний «лікар», соціальний «педагог».

Волонтерська модель. У сучасному суспільстві виникли і оформилися пропозиції, що стосуються подальшої децентралізації соціальних служб і надаються ними клієнтам соціальних послуг. Основний «упор» соціальної допомоги робиться на общину, що має функціонуючу соціальну мережу і систему соціальних послуг, що надаються. Основу цієї моделі соціальної роботи складають передусім соціологоорієнтовані теорії. Характерна особливість системи моделей практики сучасної соціальної роботи, що формуються, – зростання її інтегративності у сфері розширення професійних функцій соціального працівника. Усе більш зникається професійна і нефахова соціальна робота, що відкриває нові можливості для формування широкої практики соціальної роботи в сучасному суспільстві, що передбачає поєднання професійною, інституціалізованої, формально регламентованою соціальної роботи і волонтера, різних форм нефахової благодійної допомоги що потребує.

Психодинамічна модель. Аналіз технологій сучасної масової практики соціальної роботи за кордоном показує, що домінуючою як і раніше являється психодинамічна модель, яка ґрунтується на психодинамічній побудові теорії соціальної роботи. Життєстійкість

психодинамічної моделі багато в чому пояснюється характером проникнення теорії в практику соціальної роботи і закріплення її у вигляді парадигми соціального знання.

Екзистенціальна модель. Основу екзистенціальної моделі соціальної роботи, що використовує відповідні підходи, складає принцип, згідно з яким при аналізі поведінки клієнта необхідно враховувати, як клієнт сприймає і інтерпретує світ, що оточує його, і як він оцінює свій соціальний статус. Соціальні працівники значну увагу приділяють розгляду специфіки вимог клієнта в так званих первинних по відношенню до нього групах (наприклад, сім'ї) і безпосередньому соціальному оточенні, вважаючи, що саме там потрібно шукати багато причин кризи, що настала.

Гуманістична модель. Один з основних принципів гуманістичної моделі соціальної роботи – прагнення соціальних працівників допомогти клієнтам на основі самопізнання і розуміння значущості свого особового статусу зрозуміти самих себе і характер впливу навколишнього світу. При використанні цієї моделі соціальний працівник передусім намагається переконати клієнта у своїй щирій зацікавленості в його проблемах, позитивному відношенні до нього, прагне співпереживати його емоційному сприйняттю виниклої ситуації або світу в цілому. Одна з дієвих методик в цьому випадку – оптимізація взаємовідносин соціального працівника і клієнта. Причому соціальному працівникові слід удатися до технології «активного слухання», основні компоненти якої – емпатія, спрямована на клієнта, і партнерський стиль стосунків. Одна з особливостей цієї моделі соціальної роботи – не директивний підхід до рішення проблем клієнта. Соціальний працівник повинен, по-перше пояснити клієнтові, що зрозуміти себе, а отже, і свої проблеми можна тільки спілкуючись з іншими людьми, і що людина повинна діяти в відповідності зі своїм рішенням; по-друге, переконати клієнта в тому, що він прагне допомогти йому вибрати стратегії дії, підкреслюючи важливість визначення кожною людиною свого призначення в житті.

Ролева модель. Використання ролевої моделі соціальної роботи в сучасних умовах усе більш часто припускає наявність у фахівця соціологічного знання. Але в основному обґрунтування доцільності тієї або іншої діяльності соціального працівника базується на психологічному знанні. Передусім це виражається в тому, що роль особи трактуючи переважно в психологічному або соціально-психологічному планах.

Комунікативна модель. Ця технологія соціальної роботи займає особливе місце – з однієї сторони, вона об'єднує різні психологічні

дослідження засобів, механізмів втручання в проблеми клієнтів; з іншого боку, вона є як би сполучною ланкою між різними теоріями соціальної роботи: крім того, вона сприяє розумінню соціальними працівниками свого основного завдання. Особливе місце цієї моделі соціальної роботи обумовлене специфікою самої комунікативної теорії соціальної роботи, яка, будучи комплексно-інтеграційною, використовує дані різних психологічних, соціальних і соціально-психологічних досліджень (наприклад, в технологіях соціальної роботи використовуються різні теорії особи – его-психологія, бихевіористські теорії та ін.).

Підводячи підсумки, слід зазначити, що яка б модель технологічного впливу на здоров'я людини не застосовувалась, головною є організаційна взаємодія біосоціального технолога і людини з проблемами здоров'я, що відбувається у просторі функціональної цілісності. Саме вона визначає характер і зміст процесу соціального управління динамічним цілим. У той же час теорія систем дозволяє соціальним працівникам і соціологам розробляти програми боротьби з відхиленнями в соціальній поведінці. Ці програми повинні передбачати участь в них різних соціальних установ. Слід мати на увазі, що теорія систем фіксує наявність певних зв'язків між різними соціальними чинниками і рівнями розвитку соціальних процесів, але не пояснює причини порушення або, навпаки, встановлення цих зв'язків, тобто не пропонує соціальному працівникові конкретний чин вирішення виниклої проблеми і контролю за результатом її вирішення. Обидва компоненти управлінської системи, тобто об'єкт і суб'єкт, пов'язані прямим і зворотним зв'язком, що обслуговується управлінською інформацією. Прямий зв'язок виражається потоком директивної інформації, що спрямовується від біосоціального технолога до людини з проблемами здоров'я; зворотний зв'язок є потоком звітної інформації про виконання прийнятих рішень, що йдуть у зворотному напрямі, тобто від об'єкта – людини з проблемами здоров'я до біосоціального технолога – суб'єкта управління.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у створенні концепції біосоціальних технологій впливу на здоров'я людини.

Л І Т Е Р А Т У Р А

1. *Добренёв В. И.* Фундаментальная социология. Социализация и образование / В.И. Добренёв, А.И. Кравченко. – М. : ИНФРА-М, 2005. – 1024 с.

2. Лукашевич М. П. Соціологія. Основи загальної, спеціальних та галузевих теорій: [підручник] / М.П. Лукашевич, М.В. Туленков, Ю.І. Яковенко. – К. : Каравела, 2008. – 544 с.
3. Маркс К. Сочинения. – 2-е изд. / К. Маркс. Ф. Энгельс. – М. : Государственное издательство политической литературы, 1955-1981. – Т. 27. – С. 402.
4. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов; под ред. Н.Ю. Шведовой. – М. : Русский язык, 1985. – 797 с.
5. Парсонс Т. О структуре социального действия / Т.О. Парсонс; под общей ред. В.Ф. Чесноковой, С.А. Белановского. – М. : Академический проект, 2002. – 880 с.
6. Российская социологическая энциклопедия / под общ. ред. редакцией академика РАН Г.В. Осипова. – М. : Изд-во ИНФРА, 1998. – 664 с.
7. Технологии социальной работы : [учебник] / под общ. ред. проф. Е.И. Холостовой. – М. : ИНФРАМ, 2001. – 400 с.
8. Управление организацией: [энциклопедический словарь] / Под ред. А.Г. Поршнева, А.Я. Кибанова, В. Н. Гунина. – М. : Изд-во ИНФРА, 2001. – 822 с.

Путров С. Ю. Механизм управления использованием и развитием биосоциальных технологий влияния на здоровье человека.

В статье анализируется механизм управления использованием и развитием биосоциальных технологий влияния на здоровье человека. Автор отмечает то, что использование механизма управления использованием и развитием биосоциальных технологий на практике связано, с одной стороны, с тем, что технологии стареют и их надо постоянно модернизировать, а с другой – развитие познания социальных процессов, в том числе и проблем человека, обогащенные ИКТ технологиями, открывают новые горизонты и возможности в этой сфере.

Ключевые слова: механизм управления, использование, развитие, биосоциальные технологии, влияние, здоровье человека.

Putrov S. Y. Mechanism of management the use and development biosocial technologies of influence on a health of man.

This article analyzes the mechanism of management and the development of bio-social of influence of technology on human health. The author notes that the use of the mechanism of management and development of bio-social technologies in practice firstly, the fact that the technology are retires, and they must constantly upgrade and the secondly- the development of knowledge of social processes, including human problems enriched ICT technologies open up new horizons and opportunities in this field.

Keywords: mechanism of management, the use, development, biosocial technologies, influence, health of man.